

ЛЕКСИКОГРАФІЧНЕ ІНТЕРПРЕТУВАННЯ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-ДЕРИВАТИВ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ С. Н. ДЕНИСЕНКО

LEXICOGRAPHIC INTERPETATION OF GERMAN PHRASEOLOGICAL UNITS-DERIVATIVES IN THE RESEARCH OF SOFIIA DENYSENKO

Воробель М.М.,

orcid.org/0000-0001-9128-7809

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української та іноземних мов

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Романчук О.В.,

orcid.org/0000-0001-8215-9741

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри української та іноземних мов

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Калимон Ю.О.,

orcid.org/0000-0002-0062-2382

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української та іноземних мов

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Юрко Н.А.,

orcid.org/0000-0001-7077-2442

старший викладач кафедри української та іноземних мов

Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

У доповіді здійснюється аналіз загальної концепції та сучасних підходів до вивчення фразеологічної деривації. Також визначаються теоретичні основи лексикографічної фіксації досліджуваних мовних одиниць та принципи лексикографування. Термін «фразеотворення» охоплює всі процеси та методи виникнення нових усталених словесних комплексів з інших мов, а також створення крилатих висловів тощо. Іншими словами, фразеологічна деривація в найширшому розумінні означає утворення фразеологічних одиниць на основі вже існуючої фразеології, тоді як фразеотворення є процесом розширення та збагачення фразеологічного складу будь-якої мови. Основна увага приділяється лексикографічній інтерпретації німецьких фразеологізмів-дериватів, що є суттєвим елементом аналізу мовних явищ та розвитку лексикографії, зокрема в дослідженнях С. Н. Денисенко. Вивчаються особливості використання, структура та семантичні характеристики цих фразеологізмів, що сприяє глибшому усвідомленню мовних процесів і культурних аспектів німецької мови. Особливу увагу заслуговують дослідження, які аналізують взаємозв'язок між мовою та культурою, генетичні витоки ідіоматики, фразеотворення та етнокультурні цінності.

Аналіз умов виникнення та розвитку фразеологізмів-дериватів підкреслює важливість вивчення лексикографічного тлумачення німецьких фразеологізмів-дериватів у наукових працях С. Н. Денисенко. Завдяки систематизованому підходу дослідниці до лексикографії, який дозволяє чітко визначити місце німецьких фразеологізмів-дериватів у мовному просторі, ми отримуємо цінні знання про їх використання, контекст та вплив на сприйняття інформації. Крім того, праці Софії Денисенко становлять значний внесок у вивчення німецької фразеології, сприяючи не лише кращому розумінню мови, але й відкриваючи нові можливості для перекладачів німецької мови. Це має практичне значення та слугує основою для подальших наукових розробок у цій сфері.

Ключові слова: фразеологічна деривація, фразеотворення, фразеологізми-деривати, німецька фразеологія, лексикографія, лексикографічна інтерпретація, мовний простір, німецька мова.

The article provides the analysis of the general concept and modern approaches to the study of phraseological derivation. It also recommends theoretical foundations for the lexicographic fixation of the studied linguistic units and the principles of lexicography. The term "phraseology" covers all processes and methods of the emergence of new established verbal complexes from other languages, as well as the creation of catchphrases, etc. In other words, phraseological derivation in the broadest sense means the formation of phraseological units on the basis of already existing phraseology, while phraseology is the process of expanding and enriching the phraseological composition of any language. The main attention is paid to the lexicographic interpretation of German phraseological units-derivatives, which is an essential element of the analysis of linguistic phenomena and the development of lexicography, in particular in the research of Sofiia Denysenko. The peculiarities of use, structure and semantic characteristics of these phraseological units are studied, which contributes to a deeper understanding of linguistic processes and cultural aspects of the German language. Special attention is given to the studies that analyze the relationship between language and culture, the genetic origins of idioms, phraseology and ethnocultural values.

The investigation into the development and transformation of phraseological derivatives units-derivatives emphasizes the importance of studying the lexicographic interpretation of German phraseological units-derivatives in the scientific works of Sofiia Denysenko. Thanks to her systematic approach to lexicography, which allows us to clearly determine the place of German phraseological units-derivatives in the linguistic space, we gain valuable knowledge about their use, context, and impact on the perception of information. In addition, the researcher's work makes a significant contribution to the study of German phraseology, contributing not only to a better understanding of the language, but also opening up new opportunities for German translators. This has practical significance and serves as the basis for further scientific developments in this area.

Key words: phraseological derivation, phrase formation, phraseological units-derivatives, German phraseology, lexicography, lexicographic interpretation, linguistic landscape, the German language.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці активно досліджують зв'язок між мовою та культурою, оскільки обидва ці елементи відображають світогляд людини. Вивчення цього зв'язку набуває особливого значення в контексті мовної картини світу. Мова є знаковою системою, що містить як об'єктивні реалії, так і символічний зміст. Фразеологія, на нашу думку, відіграє ключову роль у формуванні мовної картини світу. Для ефективної комунікації важливо не лише знати іноземну мову, а й володіти «фоновими знаннями» – спільним розумінням реалій, що є основою мовного спілкування. Це пояснює зростаючий інтерес до вивчення національних менталітетів, які яскраво проявляються через мову. О. П. Левченко підкреслює, що терміни «фразеологічний образ світу» та «фразеологічна картина світу» слід розглядати як наукові моделі, а не як конкретні терміни [17, с. 310].

Німецька мова, як і багато інших, має тисячолітню історію, протягом якої вона накопичила велику кількість фразеологічних виразів, визнаних людьми вдалимими, естетично привабливими та влучними. Використання фразеологізмів, які не підлягають дослівному перекладу, підсилює естетичний аспект мови. Їх образний зміст відображає культурно-національне світосприйняття. Ці закріплені в словниках образи зберігають актуальність завдяки близькості до поглядів народу, а також своїй точності та яскравості. Лексична та фразеологічна системи мови, незважаючи на розбіжності, перебувають у тісному взаємозв'язку: зміни в лексичному складі можуть впливати на фразеологічний фонд, що постійно збагачується афоризмами літераторів, митців та науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення фразеології німецької мови є предметом численних досліджень, серед яких важливу роль відіграють праці таких науковців, як Л. Васильчук [1; 2; 3], В. Гаврися [4], М. Гамзюка [6], Н. Кулик [16], Т. Лещука [18] та інших. Дослідники неодноразово зазначали важливість і актуальність вивчення фразеологічної деривації на базі німецької фразеології. Вивчення фразеологічної деривації дозволяє виявити дина-

міку розвитку фразеологічного складу, його лінгвальні особливості, специфіку фразеологічної системи, розкрити внутрішні фразеологічні зв'язки. Проаналізувавши процес фразеологічної деривації, вони впевнено стверджують, що «наявна фразеологія» є не тільки джерелом збагачення і розширення словникового, але й фразеологічного складу мови. І. Гаврилова підкреслювала своєрідність фразеологічних одиниць німецької мови одиниці з національно-культурним компонентом в тісному зв'язку з особливостями світобачення носіїв мови [5, с. 92–98]. Найбільшим досягненням сучасної німецької лексикографії вважається також праця В. Фрідріха “*Moderne deutsche Idiomatik*”, в якій автор прагнув відмежувати фразеологічні одиниці від інших стійких словосполучень. Інша характерна риса його роботи – найповніша лексикографічна фіксація фразеологічної полісемії та омонімії [21]. Помітний внесок у німецьке мовознавство зробив В. Фляйшер зі своєю працею «Фразеологія сучасної німецької мови», виділяючи лексикалізацію та ідіоматизацію як основні критерії фразеологічності [20]. Проте автор зазначає, що не всі фразеологізми відповідають цим характеристикам; деякі з них можуть перетворюватися на вільні словосполучення. Таким чином, дослідження фразеологічних одиниць (ФО) розпочалося з їх виділення з лексичного складу мови, що зумовило застосування методів лексикології для їх аналізу. Слова є основою ФО і можуть формуватися на їх базі. Відтак, подальший розвиток цієї теми відображається у працях української дослідниці С. Н. Денисенко, яка вивчає процеси фразеологічної деривації та умови їх виникнення. Вона розглядає фразеологічний рівень як важливий елемент мовного сприйняття світу, підкреслюючи його складність і специфіку в системі мовних знаків [10, с. 54; 12, с. 105; 12, с. 40].

Вивчення фразеологічної деривації дозволяє виявити динаміку розвитку фразеологічного складу, його лінгвальні особливості, специфіку фразеологічної системи, розкрити внутрішні фразеологічні зв'язки. С. Н. Денисенко виділяє різні концепції та підходи до фразеологічної

деривації, акцентуючи на необхідності дослідження не лише структурно-семантичних особливостей фразеологізмів, але й способів їх творення. Це дозволяє краще зрозуміти комунікативно-функціональні можливості фразеологічної деривації як засобу розвитку мови [10, с. 54]. Хоча ця тема вже була предметом численних досліджень, все ще існує ряд спірних питань, які потребують детального аналізу та вивчення, зокрема й вивчення німецьких фразеологізмів та їхніх нюансів, яке часто стає складним завданням для багатьох дослідників та студентів. Брак чітких інтерпретацій може призвести до непорозуміння і неточностей у наукових працях.

Постановка завдання. Відтак метою цієї розвідки є лексикографічна інтерпретація німецьких фразеологізмів-дериватів, що є важливим аспектом аналізу мовних явищ і розвитку лексикографії, зокрема в працях С. Н. Денисенко. Досліджуються специфіка використання, структура та семантичні особливості цих фразеологізмів, що сприяє глибшому розумінню мовних процесів і культурних аспектів німецької мови. Особливу увагу заслуговують праці дослідниці, які розглядають взаємодію мови і культури, генетичні джерела ідіоматики, фразоутворення та етнокультурні цінності (Проблеми взаємодії мови і культури в сучасній лінгвістичній науці [14]; Генетичні джерела ідіоматики як один із засобів втілення її національно культурної специфіки (на матеріалі фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови) [8]; Фразоутворення у німецькій мові: (Фразеологічна деривація як системний фактор фразоутворення) [10]; Фразеологічний концепт як акумулятор етнокультурних цінностей [13]; До питання про фразеологічну термінологію дериватів німецької мови [12]; Лексикографічна репрезентація фразеологічних дериватів німецької мови [9]; Відображення фразеологічної картини світу в семантиці фразеологізмів [7].

Виклад основного матеріалу. Особливість фразеологічної семантики пояснюється поєднанням лінгвістичних, культурних і психологічних факторів, а також взаємодією мови, культури та свідомості. Когнітивно-інтерпретаційний аналіз фразеологізмів призвів до нового опису їх символічної функції. Кожен інформаційний блок у ФО (денотативний, оцінний, візуальний, емоційний) розглядається в контексті культурних знань, якими володіє носій мови [15, с. 54]. С. Н. Денисенко описує фразеологічний концепт як складну, динамічну одиницю мислення, яка відображає етнокультурні знання про світ. Він

формується в свідомості як окремих людей, так і колективів через різні види діяльності та втілюється у фразеологізмах. Національно-культурна специфіка фразеології виявляється через ідіоматичні значення та всі її складові, які формують зміст фразеологізму. Носії мови, спираючись на знання своєї культури, здатні правильно інтерпретувати ці уявлення. Фразеологія об'єднує досвід окремих осіб і багатьох поколінь, відображаючи характерні риси нації [13, с. 20–23].

Генетична асоціація процесу нової номінації, зумовлена різними аспектами сприйняття навколишнього середовища, характеристикою його носіїв, формуванням національного визначення мовних одиниць. Таке визнання особливої національної специфіки мовного образу часто відбувається в результаті відбору лексики, яка є специфічною для певної групи населення, є сигналом конкретних істин, які мають лише носії мови чи нації зі спільною культурою та вірою:

– це вказівка на *специфічні реалії* (наприклад: *den Amtsschimmel reiten* – метод Амтшіммеля, який використовується в бюрократичних процесах, займатися бюрократизмом; *jmdm. Blunzen sein / werden* – бути / стати абсолютно байдужим до когось; *Otto Normalverbraucher* – типова поведінка Отто Нормальвербраухера (пересічного громадянина);

– *специфічні топоніми* (наприклад: *ein Nürnberger Trichter* – метод навчання, який передбачає сприйняття учнем матеріалу без зусиль і напруги; *Herr und Frau Österreicher* – типовий австрійський громадянин; *einen Charlottenburger machen* (потиснути руку);

– *антропоніми* (наприклад: *rangehen wie Blücher* – особи, які дуже гарні, як Блюхер, який діє рішуче; *Kraniche des Ibykus*, що є символом покарання та помсти; *Frau Holle schüttelt ihr Beton aus* – йде сніг;

– *гідроніми* (наприклад: *das Wasser in den Rhein tragen* – вода тече у Рейні без будь-якої мети, робити щось марне; *ein Ritt über den Bodensee* – коротке оповідання про *Bodensee*, водночас дуже сміливе та безпідставне; *mit Spreewasser getauft sein* – вважатися справжнім берлінцем) є характерними для певної країни або держави [13, с. 20–23].

Визнано, що фрази, які містять факти та географічні назви, характерні для певної країни, легко ідентифікуються як унікальні на національному рівні. По-перше, лінгвістичні особливості їхньої рідної мови є очевидними, хоча їх не важко розпізнати. Проте справжня суть цих фраз полягає в їхньому значенні, яке може змінюватися з часом. Наприклад, фраза *j-m einen*

Brandbrief schicken спочатку означала публічну заяву для жертв пожежі, що містила опис причин втрати майна. Згодом термін *Brandbrief* почали використовувати для позначення листа з погрозою підпалу. Сьогодні цей вислів вживається для опису особи, яка надсилає важливий лист із проханням про фінансову підтримку. Інший приклад – німецький термін *Hinz und Kunz*, що означає «весь натовп», походить із середньовіччя, коли Hinz (від Heinrich) і Kunz (від Konrad) були популярними на той час іменами [8, с. 281–283].

Розширення фразеологічного фонду мови відбувається на основі вже існуючих фразеологізмів, які слугують фразотворчою базою. Цей процес, відомий як фразеологічна деривація, спочатку досліджувався на матеріалі англійської мови, а згодом – і інших мов, зокрема німецької. С. Н. Денисенко підкреслює, що вивчення фразеологічної деривації в німецькій мові дозволяє виявити динаміку розвитку фразеологічного складу, його лінгвістичні особливості та специфіку системи. Фразеологічна деривація охоплює різноманітний матеріал, зумовлений лінгвальними та екстралінгвальними чинниками, і залучає широкі генетичні паралелі. Включення нових елементів у фразеологічну систему, таких як фразеологічні інновації (наприклад, *in trockenen Tüchern* – все в порядку, *die jungen Rechten* – новачки в політиці), свідчить про її динамічний розвиток. Рівновага кількісних і якісних мовних змін забезпечує відносну стабільність фразеологічної системи. Її «кордони» можна визначити лише умовно, що підтверджується словниками. Тому важливою є проблема лексикографічної репрезентації фразеологічного фонду [12, с. 350–352].

У німецькій лексикографії виділяють три моделі опису фразеологізмів-дериватів: 1) *елементарна*: представлена словниками G. Wahrig (*Deutsches Wörterbuch*, 1997), Langenscheidt (*Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*, 2002) та H. Küpper (*Wörterbuch der deutschen Umgangssprache*, 1987, 1996). Вона містить фразеологізм-дериват і його тлумачення; 2) *розширена*: представлена у G. Büchmann (*Geflügelte Worte*, 1964; 1977; *Der neue Büchmann*, 2002) та Duden (*Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik*, 2002). Окрім значення, тут описуються ситуації вживання фразеологізмів-дериватів; 3) *повна (комплексна)*: представлена у L. Röhrich (*Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*, 2004) та С. Н. Денисенко (Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом на українську та російську мови, 2005). Ця модель включає зна-

чення фразеологізмів-дериватів, а також історію їх виникнення. Проте для адекватної лексикографічної фіксації змін у лексико-фразеологічній системі мови потрібно, по-перше, розкрити лінгвістичний характер цих змін, а по-друге, з'ясувати шляхи утворення фразеологізмів-дериватів [3; 19].

Розширення фразеологізмів-дериватів – це структурно-семантична трансформація, при якій вільні слова взаємодіють з компонентами фразеологізму, потрапляючи в його традиційну структуру та розширюючи її. Це свідчить про збереження лексико-граматичної валентності компонентів, подібно до звичайних слів. Розширення може відбуватися в межах фразеологізму або у структурі простого речення. Цей процес призводить до деформації первісної структури фразеологізму, збагачуючи його семантику новими компонентами, які уточнюють і посилюють значення, образність, експресивність та емоційний заряд похідного фразеологізму в порівнянні з оригіналом [1, с. 220–222; 7, с. 5–11].

Вивчення фразеологічної деривації, зокрема процесу утворення усталених словесних комплексів (УСК), є надзвичайно цікавим. У цих комплексах відображається складна взаємодія лексико-семантичних і структурно-граматичних особливостей компонентів. Шляхи створення УСК зумовлені різними факторами, включаючи фразеологізацію, фразеологічні зв'язки, усталеність, варіативність та синонімію. Згідно з думкою С. Н. Денисенко, фразеологічна деривація в німецькій мові включає основні способи утворення фразеологізмів:

1) *Перерозклад* усталених словосполучень з морфологічними змінами в дієслівному компоненті: наприклад, *nach Kanossa gehen wir nicht* перетворюється на *ein Gang nach Kanossa* (йти в Каносу, покаятися); *ich kenne meine Pappenheimer* стає *seine Pappenheimer können* (я знаю, з ким маю справу).

2) *Виокремлення* компонентів усталених словосполучень: ці компоненти набувають глобальної емоційної конотації та підсилюють узагальнено-метафоричне значення. Наприклад, *mein Name ist Hase, ich weiß von nichts* можна перекласти як «моя хата скраю, нічого не знаю про це».

3) *Розширення* компонентного складу фразеологізмів: це призводить до нарощування первинної структури, що підвищує експресивність і емоційність похідного фразеологізму. Наприклад, *Haare haben* перетворюється на *Haare auf den Zähnen* (бути гострим на язик, показати зуби).

4) *Варіювання* компонентів фразеологізмів: структурні зміни, зумовлені семантичними при-

чинами, часто призводять до синонімії або варіантності фразеологізмів [14, с. 37].

Поповнення фразеологічного фонду німецької мови іншомовними виразами є важливим шляхом збагачення національних мовних засобів. Як зазначалося, виникнення фразеологізмів тісно пов'язане із зовнішніми суспільними чинниками. Професійна діяльність, соціальні умови, життєві ситуації, міфологія та сучасна література, а також історичні факти сприяли формуванню багатьох фразеологічних зворотів. Багато з них походять з ремісничої праці та промислового виробництва. Наприклад, вираз *einen Sparren zu viel haben* пов'язаний із теслярством, *alles über einen Leisten schlagen* (людина з особливостями, не все добре з головою) – із шевством, *viel Geschrei und wenig Wolle* (багато шуму, а мало результату) – з побутом сільських жителів, *eine lange Leitung haben* – людина з повільним мисленням, а *Vollgas geben* (працювати на повну потужність) – з промисловістю. Також існують фразеологізми, пов'язані з полюванням і рибальством *Pech haben* (не щастити); *auf den Leim gehen* (потрапити в пастку, на гачок); *durch die Lappen gehen* (втекти від когось/чогось); *j-n anlaufen lassen* (нехай сам знайде спосіб вирішити цю ситуацію) тощо. Розвиток торгівлі призвів до появи численних фразеологізмів, таких як *etw. auf dem Kerbholz haben* (мати борг, мати на совісті) та *mit doppelter Kreide anschreiben* (вести подвійну бухгалтерію). Наука, культура і мистецтво також сприяли виникненню фразеологізмів, наприклад, *aus der Schule plaudern* (розповісти таємницю) та *das ist unter aller Kanone* (нижче будь-якої критики). Інші приклади включають *nach allen Regeln der Kunst* (згідно з усіма канонами мистецтва; так, як і належить). У судочинстві та канцелярському житті з'явилися вирази: *die Sonne bringt es an den Tag* (шила в мішку не заховаєш) та *den Amtsschimmel reisen* (розводити бюрократизм). Військова справа дала нам фрази: *etw. nach dem Schema F erledigen* (усе відбувається відповідно до звичного порядку), *im Bilde sein* (бути на виду), *Lunte riechen* (відчувати небезпеку), *grobes Geschütz auffahren* (навести переконливі аргументи) та *sein Leben in die Schanze schlagen* (ризикувати життям). Багато фразеологізмів походять з лицарських турнірів і фехтування: *fechten gehen* (боротися), *j-n abfahren* (позбутися когось), *sich (D) eine Blöße geben* (показати слабкість), *etw. im Schilde fahren* (бути в безпеці) та *j-n im Stich lassen* (залишити в біді). Церква відігравала важливу роль у соціальному житті Німеччини, а трактування церковних догм і обрядів, життя служи-

телів культу сприяли виникненню широкої групи фразеологізмів, таких як *j-m die Hölle heiß machen* (давати жару) та *j-m die Leviten lesen* (читати нотацію). Походження деяких фразеологізмів пов'язане з тваринним світом, наприклад, *seinem Affen Zucker geben* (жартувати) або *ein rechter Bär* (різка, некультурна людина). Таким чином, як внутрішні мовні процеси, так і зовнішні соціальні чинники суттєво впливають на розвиток німецької фразеології [2, с. 44–51; 9, с. 73–74].

Отже, вивчення розвитку фразеологізмів не є простим аналізом історії окремих виразів або поверхневим поясненням їх значення. Це дослідження вимагає системного підходу до різноманітного матеріалу, врахування лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів, а також залучення широких генетичних і типологічних паралелей. Результати дослідження підтвердили, що збагачення фразеологічного складу німецької мови є безперервним і динамічним процесом, оскільки мова, як системно-структурне утворення, не може залишатися в стані абсолютної нерухомості. У відкритій динамічній системі мови постійно відбуваються як процеси виникнення нових елементів і зникнення старих, так і перегруповування наявних елементів та їх переосмислення відповідно до загальних принципів організації системи.

Висновки. Проведений аналіз умов виникнення і динаміки фразеологізмів-дериватів у німецькій мові показує, що їх творення на основі усталених словосполучень через варіювання та виокремлення компонентів отримує відповідну інтерпретацію в лексикографічних джерелах. Лексикографічне інтерпретування німецьких фразеологізмів-дериватів у наукових працях С. Н. Денисенко є важливою темою, яка заслуговує на особливу увагу. Німецькі фразеологізми-деривати можуть бути складними для розуміння, оскільки їх значення часто виходить за межі простого поєднання слів. Завдяки систематизованому підходу дослідниці до лексикографії, який дозволяє чітко окреслити місце німецьких фразеологізмів-дериватів у мовному просторі до вивчення цих мовних одиниць, ми отримуємо цінні знання щодо їх вживання, контексту та впливу на сприйняття інформації. Зокрема, дослідження фразеологізмів-дериватів відкриває нові горизонти лексикографії в розумінні багатогранності німецької мови та її культурних аспектів, демонструє важливість глибокого розуміння мовних механізмів. Це не тільки підвищує якість навчання мови, але й сприяє розвитку міжкультурної комунікації в глобалізованому світі.

Важливо зазначити, що дослідження лексикографії не лише покращує розуміння мови, а й відкриває нові можливості для перекладачів і викладачів німецької мови. Таким чином, роботи С. Н. Денисенко є важливим внеском у дослідження німецької фразеології, мають велике

практичне значення і слугують основою для подальших наукових розробок у цій галузі. Вони підтверджують необхідність інтеграції лексикографічного аналізу в навчальні програми з іноземних мов та сприяють розвитку методичних підходів до викладання німецької мови як іноземної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильчук Л. Ф. Семантичний та структурно-семантичний розвиток німецьких фразеологізмів-дериватів. *Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій*. К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. С. 220–222.
2. Васильчук Л. Ф. Проблема лексикографічного опису фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. К. : ВПЦ "Київський університет", 2003. Вип. 2. С. 44–51.
3. Васильчук Л. Ф. Німецькі фразеологізми-деривати в лексикографічній інтерпретації [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук. 10.02.04. / Васильчук Людмила Федорівна ; Київ. нац. лінгв. ун-т. К., 2009. 204 арк. Бібліогр.: арк.. 173–204. Режим доступу – <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/1973/09vfdli.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Гаврись В. І. До питання про історико-етимологічні основи німецької фразеології. Сталі сполучення слів в сучасній німецькій мові. К.: Радянська школа, 1971. С. 5–28.
5. Гаврилова І. Фразеологізми німецької мови з національно-культурним компонентом. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжв. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. Вип. 32, т. 1. С. 92–98.
6. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць : На матеріалі німецької мови : монографія. К. : Видавничий центр КДЛУ, 2000. 256 с.
7. Денисенко С. Н. Відображення фразеологічної картини світу в семантиці фразеологізмів. *Актуальні питання фразеології* : зб. наук. праць. Київ : Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка, 2011. Вип. 2. С. 5–11.
8. Денисенко С. Н. Генетичні джерела ідіоматики як один із засобів втілення її національно культурної специфіки (на матеріалі фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови). *Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства*. Чернівці: Книги, 2008. С. 281–283.
9. Денисенко С. Н. Лексикографічна репрезентація фразеологічних дериватів німецької мови. *Каразинські читання: людина, мова, комунікація*. Харків, 2010. С. 73–74.
10. Денисенко С. Н. Фразеологічна деривація як системний фактор фразотворення: (на матеріалі нім. лексикографії). *Іноземна філологія*. 1981. [вип. 61]. С. 51–56.
11. Денисенко С. Н. Методика концептуального аналізу. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2012. Вип. 52. С. 77–79.
12. Денисенко С. Н. До питання про фразеологічну термінологію дериватів німецької мови. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Серія мовознавство*. Луцьк, 2010. С. 350–352.
13. Денисенко С. Н., Микитка І. С., Котловський А. М. Фразеологічний концепт як акумулятор етнокультурних цінностей. *Актуальні питання філології*. Київ : КМУ, 2013. С. 20–23.
14. Денисенко С. Н. Проблеми взаємодії мови і культури в сучасній лінгвістичній науці. *Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі* : [зб. наук. праць / за ред. В. Т. Сулима, С. Н. Денисенко]. Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. Ч. 1. *Лінгвостилістика. Лексична семантика. Фразеологія*. С. 40–41.
15. Денисенко С. Н. Stilistische und kommunikativ-pragmatische Aspekte der Phraseologie. *Лінгвістичні проблеми та інноваційні підходи до викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах*. Львів : ЛДУБЖД, 2012. С. 54–56.
16. Кулик Н. Д. Семантика німецьких адвербіальних фразеологізмів у лексикографічному висвітленні : денотативний та конотативний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2008. 214 с.
17. Левченко О. П. Фразеологічна репрезентація світу. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. К., 2002. С. 307–315.
18. Лещук Т. Й. Типологія термінологічних підсистем. Іншомовні запозичення, фразеологія, семантичні термінотворення, лексикографія. Монографічне дослідження на матеріалі німецької мови. Львів : видавничий центр Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1999. 212 с.
19. Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. 2., neubearbeitete und aktualisierte Auflage. Herausgegeben vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion: Dr. Matthias Wermke, Dr. Kathrin Kunkel-Razum, Dr. Werner Scholze-Stubenrecht. Duden Bd. 11. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich, 2002. 955 S.
20. Fleischer W. Kleine Enzyklopädie – deutsche Sprache. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; Bruxelles; New York; Wien; Lang : Reiter Lang GmbH, Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2001. 845 S.
21. Friedrich W. Moderne deutsche Idiomatik. München: Max Hueber Verlag, 1976. 565 S.